

A harmadik témakör első látásra nem is körvonalazódik tisztán, inkább vegyes tárgyú írások színes gyűjteményének hajlanánk tekinteni az előbbi két körbe nem tartozó fejezeteket. De amellett, hogy a hangzó nyelv grafikus megjelenésével foglalkozó – s így határozott tematikai vonulatot mutató – már említett tanulmányokat is ide vehetjük, rájövünk, hogy egyrészt ezeken is végigvonul a szavak iránti szenvedélyes érdeklődés vezérmotívuma, másrészt pedig egy másik vezérmotívum: a nyelvnek élő és minduntalan változásban lévő rendszerként való felfogása és láttatása tör itt a felszínre. A címek – a korábban említett három írás mellett – magukért beszélnek, és árulkodnak e mögöttes összefüggésről is: *Nyelvművelés Franciaországban, A világ nyelvi képe a legújabb francia szavak, szólások tükrében, Globalizáció, Európa és nyelv: a francia példa; Compétitivité des langues et mondialisation : le cas du français et du hongrois.*

A tanulmánygyűjtemény az újraközlés ilyen formájának a hasznosságáról győzi meg az olvasót: a korábban változatos helyeken publikált írások három évtizeden átívelő sora együvé kívánkozik, szerves egészet alkot, és nemcsak ünnepezt szerzőjéről fest részletgazdag portrét, hanem hasznos kézikönyvként kerül a nyelvész és az érdeklődő szakmán kívüli asztalára is.

A kötetet Bárdosi Vilmos szakmai élet-rajza teszi teljessé, melyet a tanítvány és kolléga Zimonyi Péter jegyez, valamint a már említett publikációs jegyzék. A könyvet Kiss Gábor szerkesztette s a francia nyelvészet egy másik hazai kutatója, Oszetzky Éva lektorálta.

IRODALOM

- Bárdosi, V. (1996). *Au son des sons. Manuel d'exercices de compréhension, de prononciation et d'orthographe du français moderne.* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Bárdosi, V. (2006). *Francia kiejtésiskola. Cours de phonétique française.* Budapest: Bölcsész Konzorcium. <https://mek.oszk.hu/04800/04817/04817.pdf> (2023.04.07.)
- Bárdosi, V. (2021). *Francia kiejtésiskola. Francia kiejtési és helyesírási útmutató gyakorlatokkal - Manuel de prononciation et d'orthographe du français moderne avec exercices.* Budapest. http://bardosiv.web.elte.hu/BBN-FRA13-212_Francia_nyelvtan_1_Fonetika/07_BBN-FRA13-212_Tananyag.pdf (2023.04.07.)
- Bárdosi, V. (2003). *Magyar szólástár.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Cerquiligni, B. (2012). *Éloge d'un Européen. Mots, phrasèmes, dictionnaires – Mélanges offerts à Vilmos Bárdosi pour ses 60 ans = Revue d'études françaises, Numéro hors série, 7–8.*
- Nádor Orsolya
A kelet-közép-európai nyelvi térség. Károli Könyvek – monográfia.
 Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó 2023. 259 o.
 ISBN: 978-963-646-068-6
- Vannak könyvek, amelyek már a címmel azonnal megfogják az olvasót, és nem eresztik mindaddig, amíg az utolsó betűig el nem olvassa a benne foglaltakat. Nádor Orsolya új kötete nekem ilyen. A szöveg, az olvasás öröme ígérő kulcsszó a tudományos monográfia címében a *Kelet-Közép-Európa* toponima, amely napjainknak is az egyik legkutatottabb, legizgalmasabb, legérdekesebb régiója, maga az interdiszciplinaritás, a sokszínűség, a szövevényesség, az egység és a különbözőség változatossága. A modern (szemléletű) tartalom tetszetős formát kapott, a maga egyszerűségében szép és elegáns a könyvborító, kellemesen olvasóbarát a betűforma, a színes illusztrációk

Csúry István

kiválóan alátámasztják a logikusan tagolt, igazán bőséges és sokoldalú ismeretanyagot.

A 259 oldalas könyv megírását elsősorban a szerző egyetemi oktatói tapasztalatai ihlették (9). A szemináriumi hallgatók érdeklődésének, tudásvágyának kielégítése volt az egyik cél, a könyv tehát – erről az oldalról nézve – egyetemi jegyzet. S mint ilyen, kiváló, érthető, stílusa megkapó, reális, de lélekkel íródott, mint ahogy Nádor Orsolya többi írása is, s ez nagyon pozitívan hat az egyetemi hallgatók témához fűződő attitűdtartalmaira. A szerző másik célja a megközelítés módjában öltött testet: a nyelvtudomány oldaláról kíván hozzájárulni a politológusok, a történészek és a geográfusok által már közel két évszázada kutatott régió jellemzőinek megértéséhez (9), ezt húzza alá a nyelvi térség szerkezet. Arra keres és talál választ a szerző – a nyelvtudomány más diszciplínái segítségével –, hogy Kelet-Közép-Európa felfogható-e nyelvi térségként is. Kiváló, nagyon hasznos kézikönyvet adott Nádor Orsolya a tudománynak, az oktatásnak, kicsi és nagy érdeklődőnek egyaránt. Csupán egyetlen hiány fogalmazódott meg bennem: nincs a könyvben tárgymutató és/vagy névmutató. A hiány talán azért is érezhető, mert a könyv – témája és műfaja okán – rengeteg fogalmat világít meg, nagyon sok névvel dolgozik, s a rákeresés lehetősége sokszor és nagyban megkönnyítené az olvasó munkáját. De ez a hiány – a következő kiadásokban – nagyon könnyen kiküszöbölhető.

A könyv fejezetekre oszlik. A négy nagyfejezetben alfejezetek tárgyalják a résztémákat. Az egyes nagyfejezeteket nagyon korrekt összegzés zárja, ezek végén pedig kérdések fogalmazódnak meg a témából: az olvasó ellenőrizheti a megszerzett kompetenciáit, visszamehet azokhoz a szövegdarabokhoz, amelyeknek tartalmával még nincs tisztában. Kell ennél több pl. a tartalmas szemináriumi munkához...

A nagyfejezeteket közrefogja egyrészt a szerző előszava (*Lectori salutem*) és a kedves köszönet a kötet létrejöttében támogatás nyújtott kollégáknak, illetve a végén az Utó-

szó, amelyben a szerző összegzi a könyvben lépésről-lépésre bemutatott, elemzett szempontokat: Igen, Kelet-Közép-Európa, ahol a nyelvhez való viszonyulás központi kérdés több évszázada, nyelvi térségként is értelmezhető (238). Csak osztani lehet a szerző tényeken alapuló véleményét. A szöveget a *Térképek és a Képek jegyzéke* (19 többségében színes térkép és 50, többségében színes kép szolgálja a megértést), valamint a források és a felhasznált irodalom listája követi.

Az első nagyfejezet – a témára való méltó ráhangolódást elősegítendő – áttekinti azokat a tudományterületeket, amelyek a térség kutatásával foglalkoznak (*A térség kutatásával foglalkozó tudományok*). A három alfejezetben a földrajz-, a történelem- és a nyelvtudomány, illetve a művelődéstörténeti háttér bemutatása kapott helyet. Felsorolja a térség országait, elemzi azok gazdasági, politikai, kulturális, vallási helyzetét, a nyelvpolitikákat, etnikai összetételüket. Állást foglal a Kelet-Közép-Európa és a Közép-Kelet-Európa helyes használatának vitájában: egyértelműen az első változat mellett voksol, hiszen Közép-Európa keleti részéről van szó, nem pedig Kelet-Európa középső részéről.

Áttekinti azokat a nyelvtudományi diszciplínákat, amelyek közvetlenül hozzájárulnak a térség nyelvi szempontú megközelítéséhez. Kiemeli a nyelvtipológiát, az areális nyelvészetet és a kontaktológiát, illetve a társadalmi két- és többnyelvűséget és a nyelvpolitikát. Megállapítja, hogy a térség nyelvei típusuk szerint flektálóak és agglutinálóak, nyelvhasználóik általában nem egynyelvű környezetben élnek. Kisebbségeik két- vagy többnyelvűek. Nyelvi megmaradásuk, integrációjuk, esetleges asszimilációjuk a közösség belső vitalitásától függ elsősorban. A kisebbségben élők állandó nyelvi kontaktusa az államnyelvvél államnyelvi szókölcsönzéseket eredményez, amelyek mássá teszik, kontaktusossá ugyan, de (számukra) semmiképp sem idegenné saját nyelvváltozatukat. Nagyon fontos szerepe van az állam nyelvideológiájának a kisebb-

ségek anyanyelvi megmaradásában. Additív szemlélet, hozzáadó (megtartó) módszerek nélkül nincs jövő (generációs átörökítés, kisebbségnyelv-használat lehetősége az összes nyelvi szintereken), a szubtraktív (felcserélő) kétnyelvűség térhódítására (amely a nyelvi dominancia megfordulását jelenti) nagyon oda kell(ene) figyelniük a többség államalkotóinak, törvényhozóinak is.

A második nagyfejezet címe: *Nyelvek nemzeti és nemzetközi szerepben*. A három alfejezetben olyan aktuális témák szólnak meg, mint a nyelvi sokszínűség vagy a híd szerepű nyelvek problematikája, illetve a nyelv és a társadalom szövevényes viszonyából keletkező különböző nyelvváltozatok helyzete és működése. A világ nyelveinek bemutatásával rámutat a nyelvi diverzitás lényegére. Az elemzésben kiderül, hogy a térségben nincs olyan veszélyeztetett nyelv a beszélők száma alapján, amelynek van saját nyelvországja és kidolgozott standardja. Több olyan nyelve is van a térségnek, amelyek azonos dialektkontinuum mentén helyezkednek el, ezek nagyon közel állnak egymáshoz, többnyire megértik egymást, így nem társtalanok Kelet-Közép-Európában. A magyar nyelv térségbeli egyedülléte pontosan ezek hiányában alakult ki. A közvetítő (*vehikuláris*) nyelvek hidat képeznek az egyes nyelvek között. Ezt a szerepet ma az angol nyelv tölti be (a középkorban a latin volt a nemzetközi lingua franca), a mesterséges nyelvek nem bizonyultak használhatónak ebben a szerepben (Crystal, 2003: 442). *A vernakuláris népnyelvektől a nemzeti nyelvekig* című alfejezet rámutat a nyelvi identitáshoz vezető út társadalmi meghatározottságára, a nemzeti nyelvek kialakulásának folyamatára, külön kiemeli a nyelvközpontú nemzetfelfogás ismérveit.

A harmadik nagyfejezet (*Kelet-Közép-Európa nemzeti nyelvei*) történeti aspektusból elemzi a térség nemzeti nyelveit, bemutatja a terület nyelvtervezéseinek alakulástörténetit. A szláv csoportban a cseh, a szlovák, a lengyel, az ukrán és a ruszin standard nyelv-

változat kialakulásának (és implementációjának) folyamatát ismerteti. A déli szlávok közül az érintett terület érintett nyelvei a szerb, a horvát és a szlovén. Ezzel a fejezettel különösen nagy hiányt pótol a szerző, az egyetemi oktatásban ugyanis nagy szükség van nemcsak a kisebbségi nyelvek, hanem az államnyelvek jellemzőinek elemzésére, bemutatására, az efféle szintézisre, az összevetés lehetőségének kifejt(het)ésére. Nagyon érthető és gördülékeny a hallgatók/olvasók számára az *Ausbau* (ráépítő, hozzátoldó, kiépített) és az *Abstand* (különálló) nyelvek kialakulásának leírása (90): megtudjuk, miért és mennyiben *Ausbau* nyelv pl. a szlovén (a szláv nyelvek), és miért és mennyiben *Abstand* pl. a magyar és a román (Kloss, 1967).

A belső nyelvi tervezés, a korpuszalakítás hatására a 19. század végére kialakultak az ún. modern nyelvek standardjai. Anyanyelvű intézmények alakultak, tudós társaságok, akadémiák jöttek létre, szépirodalmi folyóiratok, almanachok keletkeztek, anyanyelvi órákkal gazdagodott az elemi és a középiskolai oktatás (213), s mindez hozzájárult a kialakított standard nyelvváltozat elterjesztéséhez. S hogy ez mégsem sikerült teljesen, hogy miért is kerültek szembe egymással a térség egyes nyelvei, arra a történelmi/politikai események ad(hat)ják meg a választ. Az 1918-as események következtében új államok jöttek létre, amelyek a nyelvi-nacionalista ideológia mentén szerveződtek. Többségi és kisebbségi szerepek cserélődtek, s ez újra és újra új konfliktusokat szült (214).

A negyedik nagyfejezetet az anyaország nélküli, területfüggetlen (*non territorial*) nyelveknek szentelte a szerző (*A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája*, 2004, 5–6). Megadja a területfüggetlen nyelvek pontos definícióját (218), és elhelyezi a térség érintett nyelveit a regionális és kisebbségi nyelvek Meirion Prys Jones által meghatározott rendszerében, összeveti e két nyelvet a nyelvországgal és kodifikált standarddal rendelkező nemzeti nyelvekkel. Konkrétan négy nyelvet említ, a ruszint, a jiddist, a beást

és a romanit, közülük a jiddist és a romanit elemzi részletesen. A cigány népcsoportok két- vagy többnyelvűek. Nyelvi helyzetük megvilágításához Heltai Jánost mint a kritikai szociolingvisztika képviselőjét idézi, aki a heteroglosszia, a nyelvi szuperdiverzitás és a tranzlingválás fogalmi hármasságában látja a cigány népek nyelvi helyzetének, nyelvhasználatának meghatározását (223–224).

A jiddis esetében hangsúlyozza a diglossziás helyzetet, amely a beszélt népnyelv és az írott szent nyelv funkcionális elkülönülésének következményeként alakult ki (229). A nyelvközösség története meghatározó a nyelvi helyzet alakulásában: a vándorlások, a letelepedések, a pogromok előli menekülés és a genocídium, majd pedig a túlélést biztosító asszimiláció határozta meg történetüket (233). A jiddisnek, ennek a területfüggetlen, veszélyeztetett nyelvnek a létezése azt bizonyítja, hogy minden nyelvnek adva van a lehetőség arra, hogy ne csak népnyelvként, hanem más nyelvi helyzetekben is funkcionáljon, ellássa azokat a feladatokat, amelyek a nyelvi megmaradáshoz elengedhetetlenek. Csak bízni lehet abban, hogy e nyelvek beszélőközösségeinek belső vitalitása elég erős a nyelvmegtartáshoz, s legalább lassítja az asszimilációt, ha visszafordítani már nem is tudja.

Nádor Orsolya új monográfiáját, ezt az igényesen megírt, biztos, pontos szakmai ismeretekkel megszerkesztett kiadványt melegen ajánlom minden érdeklődőnek: a felsőoktatásban tanulóknak, nyelvészeknek és nem nyelvészeknek, a történelem, a politika, a kultúrtörténet tudóinak, a szakmai ismereteiket, világlátásukat gyarapítani akaróknak egyaránt. Igazán értékes és fölöttébb érdekes olvasmány. Győződjenek meg róla minél hamarabb!

IRODALOM

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája (2004). Az Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központja.

- Crystal, D. (2003). *A nyelv enciklopédiája*. Osiris.
- Jones, M. P. (2013). *Endangered Languages and Linguistic Diversity in The European Union*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851_EN.pdf) (2024. 12. 17.)
- Kloss, H. (1967). Abstand Languages' und 'Ausbau Languages. *Antropological Linguistics*, 9(7), 29–41.

Kolláth Anna

M. Pintér Tibor

A bibliafordítás tudománya. Bibliafordításról nyelvész szemmel

Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont. 2023, 222 p.
ISBN 978-963-646-065-5

M. Pintér Tibor *A bibliafordítás tudománya. Bibliafordításról nyelvész szemmel* című könyve 2023-ban jelent meg a Károli Gáspár Református Egyetem, a L'Harmattan Kiadó és a Hermeneutikai Kutatóközpont gondozásában Budapesten. A kötet a *Hermeneutikai Füzetek* című sorozat 47. kiadványa, melynek sorozatszerkesztője Fabiny Tibor, a KRE BTK egyetemi tanára és a Hermeneutikai Kutatóközpont vezetője.

A szerző, M. Pintér Tibor a Károli Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének docense, számos kutatócsoport tagja és vezetője, többek között a Hermeneutikai Kutatóközpont Intézet Egységes Bibliaolvasó (EBO) Kutatócsoportját is vezette 2022-2024 közt. E tevékenységéhez szorosan kapcsolódik a bibliafordítások ismerete, feldolgozása és összehasonlítása. A most bemutatott mű is a bibliafordításokról szól, az elméleti nyelvészet oldaláról megközelítve azokat. Ahogyan azt a kötet előszavában maga a szerző is írja,